

ÇOCUK EDEBİYATINDA KARAKTERLER ARASI İLİŞKİLER VE ÇATIŞMALARIN EDEBÎ ANALİZİ*

Rövşen MEMMEDOV**

Özet

Bu makale, çocuk edebî nesrinde karakter problemini hem kuramsal hem de tarihsel bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır. Edebiyat teorisinde karakter, yalnızca bireysel psikolojinin değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel koşulların yansıması olarak değerlendirilir. Aristoteles'ten Hegel'e, Engels'ten Lukács'a kadar birçok düşünürün vurguladığı gibi, karakter ve çatışma edebî eserin temel yapı taşlarıdır. Çocuk edebiyatında ise bu mesele daha özel bir anlam kazanır. Çocuk karakterler, yalnızca estetik işlev taşımakla kalmaz, aynı zamanda pedagojik bir rol üstlenerek yeni nesillere ahlaki ve toplumsal değerleri aktarır. Azerbaycan edebiyatında 1970-1980'li yıllar, çocuk nesrinde karakter probleminin öne çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde Sovyet ideolojisinin etkisine rağmen çocuk kahramanlar tek boyutlu tiplerden uzaklaşmış, daha canlı, psikolojik açıdan derinlikli ve toplumsal çevreyle çatışmalar içinde gelişen kimliklere dönüşmüştür. Eserlerde çocuk karakterler aracılığıyla iyilik-kötülük, doğruluk-yanlışlık gibi evrensel karşıtlıklar işlenmiş, gündelik hayatın küçük çatışmaları da pedagojik bir işlevle kurgulanmıştır. Sonuç olarak, 1970-80'li yılların çocuk nesri hem karakter yaratımı hem de çatışma kurgusu bakımından Azerbaycan edebiyatına estetik yenilikler kazandırmış; çocuk edebiyatının eğitsel ve sanatsal değerini bütünleştiren bir alan olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan çocuk düzyazısı, Karakter, Çatışma, 1970'ler-1980'ler çocuk edebiyatı, Edebî masallar

LITERARY ANALYSIS OF INTER-CHARACTER RELATIONSHIPS AND CONFLICTS IN CHILDREN'S LITERATURE

Abstract

This article aims to examine the problem of character in children's prose within both theoretical and historical contexts. In literary theory, character is regarded not only as a reflection of individual psychology but also as a manifestation of social and cultural conditions. As emphasized by thinkers from Aristotle to Hegel, Engels, and Lukács, character and conflict constitute the essential foundations of a literary work. In children's literature, however, this issue acquires a more specific significance. Child protagonists are not merely aesthetic figures but also pedagogical models, transmitting moral and social values to younger generations. The 1970s and 1980s represent a turning point in Azerbaijani literature, particularly in children's prose, where the problem of character became highly pronounced. Despite the influence of Soviet ideology, child characters moved beyond one-dimensional portrayals, developing into more vivid, psychologically nuanced identities shaped through conflicts with their social environment. Through these characters, universal oppositions such as good versus evil and truth versus falsehood were depicted, while everyday conflicts in family, school, and peer relationships were also given a pedagogical dimension. In conclusion, children's prose of the 1970s and 1980s introduced new aesthetic perspectives in the creation of character and conflict, demonstrating that children's literature is not only an educational tool but also a field of significant artistic value.

Keywords: Azerbaijani children's prose, Character, Conflict, 1970s-1980s children's literature, Literary tales

* Bu makale "1970-180'li Yıllar Azerbaycan Çocuk Nesri" isimli Doktora tezinden üretilerek genişletilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Zonguldak, Türkiye, rrr_188@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-8821-0517

Giriş

Edebiyat biliminin en önemli meselelerinden biri olan “karakter” kavramı, yalnızca bireysel kimliğin estetik bir yansıması değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ahlaki değerlerin de taşıyıcısıdır. Antik dönemden bu yana, felsefe ve edebiyat kuramı karakter sorununa farklı açılardan yaklaşmıştır. Aristoteles, Poetika’sında karakterin edebî eserde dört temel ilkeye bağlı olarak inşa edilmesi gerektiğini vurgular: soyuluk, uygunluk, gerçeğe uygunluk ve tutarlılık (Aristoteles, 2001: 43). Hegel ise karakteri “bireyselliğin somutlaşması” olarak değerlendirir; ona göre güçlü bir karakter, öznel bütünlüğe ve sarsılmaz bir iradeye dayanmalıdır (Hegel, 1994). Realist edebiyat geleneği ise karakteri yalnızca bireysel psikolojiyle sınırlı görmeyip, tarihsel-toplumsal koşulların sentezi içinde ele almıştır. Engels’in ifadesiyle, “realizmin özü, tipik koşullar altında tipik karakterlerin doğru tasviri”dir (Engels, 1976: 119).

Çocuk edebiyatı bağlamında karakter meselesi, daha da özel bir boyut kazanır. Zira çocuk okur için yaratılan kahramanlar yalnızca estetik bir figür değil, aynı zamanda pedagojik bir modeldir. Çocuk, bu karakterler aracılığıyla iyilik-kötülük, doğruluk-yanlışlık, cesaret-korkaklık gibi temel diyalektik değerleri tanır ve içselleştirir. Bu nedenle çocuk edebiyatındaki karakterler, yalnızca bireyin psikolojik gelişimini değil, aynı zamanda toplumun kültürel belleğini ve ahlaki normlarını yeni nesillere aktarma işlevini de üstlenir. Yusifoğlu’nun belirttiği gibi, “karakteri belirleyen temel unsurları onun ait olduğu toplumsal çevrede aramak gerekir; işte bu başat sosyal özellikler, özünde bir birey olan kahramanı tip düzeyine yükseltir” (Yusifoğlu, 1985: 47).

Karakter sorunuyla sıkı sıkıya bağlı olan bir diğer kavram ise “çatışma”dır. Aristoteles’e göre edebî eserin temelini olay örgüsü ve bu örgü içindeki çatışmalar oluşturur; karakter bu çatışmalar aracılığıyla görünür hale gelir (Aristoteles, 2001: 25). Hegel de çelişkiyi varlığın gelişim yasası olarak tanımlamış, çatışmanın hareket ve ilerlemenin temel koşulu olduğunu vurgulamıştır (Gegel, 1968: 76). Lukács’a göre realist romanda bireyin karakteri, toplumsal çevreyle girdiği çatışmalar içinde şekillenir; bu bağlamda çatışma, yalnızca dramatik gerilimin kaynağı değil, aynı zamanda birey ile toplum arasındaki ilişkinin en açık göstergesidir (Lukács, 1971). Çocuk edebiyatında ise

çatışma hem estetik hem de pedagojik bir işleve sahiptir: iyilikle kötülüğün, adaletle zulmün, doğrulukla yalanın mücadelesi aracılığıyla küçük okurun ahlaki duyarlılığı ve eleştirel düşüncesi gelişir.

Azerbaycan edebiyatında 1970-1980’li yıllar, bu açıdan özellikle dikkate değerdir. Stalin sonrası dönemde Sovyet toplumu “çözülme” sürecine girmiş, bireyin iç dünyasına ve toplumsal çelişiklere daha serbest bir yaklaşımın önü açılmıştır. Bu durum, çocuk edebiyatına da yansımış; “çağımızın kahramanı” meselesi, “olumlu tip” anlayışı ve “çatışma” kavramı yeniden tartışmaya açılmıştır. Halk şairi Samed Vurğun, 1954’teki Yazarlar Birliği kurultayında “olumlu kahramanın bütün olumluluğu ile hata da yapabileceğini” vurgulamış; böylece kahramanın tek boyutlu tasvirine karşı çıkmıştır (Vurğun, 1954: 322). 1970-1980’lerde ise çocuk edebiyatında yeni bir estetik dönemeç yaşanmış; modern çocuk karakterleri, yalnızca bireysel yönleriyle değil, içinde bulundukları toplumsal çevreyle girdikleri çatışmalar aracılığıyla da şekillendirilmiştir. Bu dönemin eserlerinde çocuk karakterler, bazen mitolojik devler ve cadılarla, bazen yaşlılarıyla, bazen de aile ve okul çevresindeki yetişkinlerle çatışarak olgunlaşmış ve pedagojik rol modeller haline gelmiştir.

Bu çalışmada, çocuk edebî nesrinde karakter ve çatışma problemleri birlikte ele alınacaktır. Özellikle 1970-1980’li yıllarda kaleme alınan eserlerde çocuk karakterlerin ideolojik ve estetik görünüşleri ile bu karakterler arasındaki çatışmaların sanatsal işlevi incelenecektir. Böylece, çocuk edebiyatında karakter ve çatışmanın yalnızca estetik meseleler değil, aynı zamanda sosyo-kültürel zorunluluklar olduğu ortaya konulacaktır.

1. Karakter Kavramı: Tanımı, Özellikleri ve İşlevi

Karakter meselesi edebiyat biliminin temel sorunlarından biri olarak öne çıkmakta, aynı zamanda felsefenin, psikolojinin ve sosyolojinin bütün toplumsal dönemlerde başlıca inceleme alanlarından birini teşkil etmektedir. “Karakter, özünde bireyin toplumsal konumundan, psikolojik yapısından ve ahlaki değerlerinden kaynaklanır; kişinin istek ve arzularında, duygularında ve heyecanlarında, eylem ve davranışlarında somutlaşır. İnsanın farklı yönlerinin ve bireysel özelliklerinin bütünü, onun karakterinin oluşumuna

zemin hazırlar. Bu bağlamda karakter, yalnızca bireysel kimliğin bir yansıması değil, aynı zamanda içinde bulunulan toplumsal ortamın olumlu ve olumsuz, güçlü ve zayıf yanlarının da aynasıdır” (Yusifoglu, 2005: 44).

Çocuk edebî nesrinde karakter problemi, yalnızca estetik bir mesele değil, aynı zamanda pedagojik ve sosyo-psikolojik bir önem taşır. Çocuk okur için oluşturulan karakter tipleri, bireyin toplumsallaşma sürecinde rol model işlevi görür. Bu nedenle, çocuk edebiyatında karakterin kurgulanışı, yalnızca bireysel özelliklerin aktarımıyla sınırlı kalmaz; toplumsal değerlerin, kültürel normların ve ahlaki ölçütlerin aktarılmasına da aracılık eder. Karakterler aracılığıyla çocuk, iyilik ve kötülük, doğruluk ve yanlışlık, cesaret ve korkaklık, fedakârlık ve bencillik gibi zıt değerleri tanıma imkânı bulur. Dolayısıyla çocuk edebî nesrinde karakterin inşası, hem sanatsal-estetik işlev hem de eğitsel-ahlaki işlev bakımından merkezi bir problem olarak değerlendirilmektedir. Bu problem, yalnızca bireyin psikolojik dünyasını yansıtan bir unsur değil, aynı zamanda toplumun kültürel belleğini ve pedagojik yönelimlerini gelecek nesillere aktaran güçlü bir edebî araçtır.

Karakter karmaşık bir kavram olduğu için edebiyat kuramında ona farklı açılardan yaklaşılmıştır. Aristoteles, ideal kişiliğin (karakterin) trajedinin kahramanına dönüştürülmesine karşı çıkarak şöyle demektedir: “Karakterlere gelince, dikkate alınması gereken dört husus vardır. Birincisi ve en önemlisi şudur ki, karakterler mutlaka soylu olmalıdır. Bir kişinin karaktere sahip olabilmesi için, söylendiği gibi ister sözünde ister davranışında ya da yöneliminde olsun, herhangi bir irade doğrultusunu temsil etmesi gerekir. Ancak karakter, iradenin soylu bir doğrultusunu yansıttığında gerçekten soylu olabilir. Bu ise herkes için geçerlidir: Kadın da soylu olabilir, köle de her ne kadar birincisi aşağı, ikincisi ise bütünüyle değersiz sayılabilse de. İkinci husus şudur ki, karakterler uygun düşmelidir. Örneğin bir karakter yiğit olarak tasvir edilebilir; fakat yiğitlik ya da haşinlik bir kadına uygun düşmez. Üçüncü husus, karakterlerin gerçeğe uygun olması gerektiğidir. Bu, az önce belirtildiği gibi, uygun ve ahlaken soylu karakterlerin yaratılmasından farklı bir durumdur. Dördüncü husus ise şudur: Karakterler tutarlı olmalıdır. Eğer tasvir edilen kişi tutarsız ise ve doğası gereği bu şekilde tasarlanıyorsa,

o zaman bu tutarsızlığın da tutarlı bir şekilde gösterilmesi gerekir” (Novruzov, 2003: 418).

Alman filozofu Hegel ise şöyle belirtmekteydi: “Birincisi, biz karaktere bireysellik olarak, kendi içinde zengin bir bütünlük taşıyan bir yapı olarak baktığımız. İkincisi, karakter kendisini açık ve belirgin bir karakter olarak ortaya koymalıdır. Üçüncüsü, bir bütünlük arz eden karakter bu açıklıkla birleşmeli ve öznel bir temele dayanarak sarsılmaz bir karakter niteliği kazanmalıdır. Eğer karakterde derin bir öznellik yoksa yalnızca tek bir arzunun ifadesi durumundaysa, o zaman karakter mantıksız, zayıf ve güçsüz olur” (Hegel, 1968: 233).

Realist sanat anlayışına dayanan Hegel sonrası edebiyat kuramı, karakterde bireysel ve somut anlamı özellikle vurgulamış, bu çerçevede onun “kavramsalılığı” sorununu gündeme getirerek derinlemesine açıklığa kavuşturmuştur. Ayrıca bu kuram, yazarın ideolojik tutumunun karakter tasvirinde yer almasının zorunluluğunu belirlemiştir.

XIX-XX. yüzyıl realist edebiyatında karakter, bireyin farklı ve kimi zaman çelişkili yönlerini yansıtan yazar konsepsiyonunun temel ögesi olarak öne çıkar. Karakter, esas olarak bir bireyin çevresindeki insanlara, içinde bulunduğu ortama ve tarihî koşullara ilişkin tutumlarının açığa çıkması ve sunulması yoluyla belirginleşir. Sanatçının toplumsal ve siyasal görüşleri çoğunlukla karakterler aracılığıyla ifade edilir; bu durum, her eserin biçim ve içerik özgünlüğünü şekillendirir. Bu nedenle, edebiyatın farklı tarihsel dönemlerindeki akımlar, kendine özgü insan karakterleri geliştirmiştir. Balzac, bireyselliğin temelini antropolojik bir perspektifle anlaşılabilir evrensel insan doğası olarak görür; karakterin “akışkanlığı” ise çevresel koşulların birey üzerindeki sürekli etkisiyle açıklanır ve bireysel özgünlük bu temel üzerinden ölçülür. Fyodor Dostoyevski’de bireysellik, koşulların belirleyiciliği (determinizm) çerçevesinde kişisel kaderin ölçüsü olarak kabul edilir; burada kahramanın karakteri, bireysel olanaklarının tükenmez merkezi olarak kalır (Suçkov, 1972: 15). Lev Tolstoy ise karakterin “tamamlanmışlığı” kavramını, insanın hem canı hem melek hem bilge hem saf hem güçlü hem zayıf yönlerini barındıran çok yönlü doğası üzerinden açıklar; bireysel özgünlük, toplumsal yaşam koşullarıyla şekillenen evrensel, soylu ve “tam insan” idealinin keşfine yönelik bir çaba olarak değerlendirilir (Guseynov, 2010: 2816).

Realist karakterler, yalnızca bireysel psikolojiye odaklanmakla kalmaz; belirli bir tarihî dönemin toplumsal güçlerinin tipik özelliklerini ve insani niteliklerini doğal ve bütünlüklü bir biçimde yansıtır. Bu nedenle bu tür karakterlere sıklıkla “tipik karakterler” denir. Alman filozofu Friedrich Engels’in belirttiği gibi, realizm, “...tipik karakterlerin tipik koşullar altında tasvirinin doğruluğu” ile tanımlanır. Böylece XIX-XX. yüzyıl realist edebiyatında karakter, bireysel psikoloji ile tarihî-toplumsal bağlamın diğer bir deyişle tipik koşulların sentezi olarak ortaya çıkar ve yazarın ideolojik duruşunu estetik biçimle birleştiren temel bir araç hâline gelir.

Karakter yaratmak ve insan hayatını çok yönlü bir biçimde tasvir etmek, toplumun gelişim yasalarını incelemenin bir aracıdır. Çünkü kahramanın karakterindeki en küçük nüanslar bile toplumun ahlaki kurallarıyla doğrudan bağlantılıdır. Akademik B. Nabiyev şu hususa dikkat çekmiştir: kısalık, sınırlı renklerle mükemmel bir portre yaratmak; az sözle, küçük bir epizotla karakteristik bir yaşam olayını canlandırmak, insan karakterinin ve portresinin belirgin çizgilerini ortaya koymak, sanatkarlığın en önemli ve en karmaşık şartlarından.

Bir noktayı da vurgulamak gerekir ki, edebî eserlerde yaratılan karaktere, yazarın düşünce ürününün bir yansıması olarak bakılmalıdır. Yazar, eserinde tasvir ettiği insanın hayatta nasıl olduğuyla ilgilenirse de onu birebir aktarmakla yetinmez; kendi dünya görüşü ve inançları doğrultusunda işleyip daha da yetkinleştirir. R. Yusifoğlu’nun belirttiği gibi: “Karakteri belirleyen temel unsurları, onun ait olduğu ve temsil ettiği toplumsal çevrede aramak gerekir. İşte bu başat sosyal özellikler, özünde bir birey olan kahramanı tip düzeyine yükseltir” (Yusifoğlu, 2005: 47).

Görüldüğü gibi, karakter çok geniş bir kavramdır ve edebiyat bilimi alanının en temel sorunlarından birini oluşturmaktadır.

2. 1970-1980’li Yıllarda Çocuk Karakterlerinin İdeolojik ve Estetik Görünüş

Josef Stalin’in ölümüyle birlikte Sovyetler toplumunda, her alanda olduğu gibi, edebiyat ve sanat dünyasında da belirli ölçüde bir serbestlik, az da olsa söz ve düşünce özgürlüğü ortamı oluştu. Toplumun

yenileşme süreci, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin XX. Kongresinden (14-25 Şubat 1956) sonra daha yoğun bir nitelik kazandı. Bu dönemde SBKP MK’nın “Şahsiyete Tapınma ve Onun Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması Hakkında” (Pravda gazetesi, 28 Mart 1956) kararı yayımlandı. Bu kararın ardından merkezi basında yayımlanan bir dizi makalede İ.V. Stalin’in şahsiyetine tapınmanın zararlı sonuçları eleştirilip kınandı. Bu durum, edebiyat ve sanat için yeni bir sorun alanı olarak ortaya çıktı ve büyük önem taşıdı.

Edebiyat bu imkândan verimli bir şekilde yararlanmaya çalıştı ve böylece hayatın çelişkilerine karşı gerçek yazar tavrı, ilkesel sanatçı duruşu ön plana çıkmaya başladı. “İdeolojik buzların” çözülmesiyle birlikte insanın kendine dönüşü, özbilinci ve inancı önemli ölçüde değişti; bu yeni yaklaşım, toplumun genel ruhuna ve kamuoyuna ciddi ve olumlu etkiler gösterdi. Bir zamanlar edebiyatın temel sorunlarından sayılan “çağımızın kahramanı”, “olumlu tip”, “olumlu ideal”, “başkahraman” ve genel olarak insan faktörüne bakış yenilendi. Zamanın ve koşulların gereği olarak “dünya-insan”, “şahsiyet-toplum”, “doğa-insan”, “savaş-edebiyat”, “yaşam-ölüm” gibi sorunlar 1970-1980’li yılların edebiyatında da öncelikli yer tuttu. Bu süreçte Azerbaycan edebiyatında “insanın yeniden keşfi” anlamına gelen, yepyeni ve özgün bir dönem başladı; yetenekli ve cesur genç edebî kuşakların sahneye çıkışıyla ulusal edebî süreçte insanın iç dünyasına nüfuz etme eğilimi güçlendi.

Henüz 1954 yılının 15-26 Aralık tarihlerinde toplanan Sovyet Yazarlarının II. Genel Kurultayında, toplum yaşamında ve düşünsel-psikolojik gerçeklikte “çözülme dönemi”nin başladığından söz edilmekteydi. Ancak edebî çevrenin gündeminde yer alan sorunlar arasında hâlâ “olumlu kahraman” meselesi, Sovyet insanının portresini bütün görkemiyle yansıtmak gibi konular önemli bir yer tutuyordu. Halk şairi Samed Vurgun da kurultayda edebiyat üzerine bir bildiriyle söz aldı. O, olumlu kahraman meselesi üzerinde durarak şu hususu vurguladı: “Olumlu kahraman bütün olumluluğu ile hata da yapabilir ve yazar bu hatalara kayıtsız kalamaz” (Vurgun, 1972: 322).

Kahramana bu bakış açısından yaklaşmak, edebiyatta yeni insanın tecessümü ve sosyalist realizminin derinleşmesi anlamına gelirdi. Ancak bu sorunu

bir anda çözmek mümkün görünmüyordu. Mesele şuydu ki, sosyalist realizmi edebiyatında kahramanın, tipin, karakterin ve bütün bunların olay örgüsü içindeki konumlandırılmasında hâlâ ciddi görüş ayrılıkları mevcuttu. Yazar İlyas Efendiyev şöyle yazıyordu: “Bugüne kadar bazı eleştirmenler kahramanın eserde mutlaka ‘tamamen arınıp temizlenmiş’ bir hâlde ortaya çıkmasını, yani onun hatalarının eserde mutlaka düzeltilmesini talep ediyorlardı. Oysa yazar, kahramanın başarılarıyla birlikte kusurlarını da doğal bir biçimde göstermelidir” (Efendiyev 1955: 238).

Yazarların Azerbaycan KP MK’da düzenlenen toplantısında Mehdi Hüseyin şöyle diyordu: “...şimdi asıl mesele, çağdaşımızın parlak, akılda kalıcı ve inandırıcı bir portresini yaratmaktır” (Hüseyin, 1960: 2). Ancak üzüntüyle belirtiyordu ki, “...bazı eserlerde hâlâ hayatımız hakkında eski ve yüzeysel tasavvurlara rastlanmaktadır” (Hüseyin, 1958: 217). 1960’ların başında ifade edilen bu görüş tamamen doğrudu. Karakteristik özellik şuydu ki, edebî süreç bu aşamada hayat hakkında tek yönlü ve sınırlı tasavvurların ortadan kaldırılması koşulunda gelişiyor, edebiyatta gerçek olaylara ciddi ve titiz estetik ölçütlerle yaklaşma anlayışı güçleniyordu. 1970-1980’li yıllarda ortaya çıkan eserlerde karakterler, Sovyet toplumunun manevi ve ahlaki değerlerini oldukça iyi yansıtıyordu. Yazarlar Sovyet yaşam biçimini yoğun çatışmalar aracılığıyla gösterse de bazı eserlerde gerçek insan karakterini, onu çevreleyen çelişkiler bağlamında ortaya koyma ustalığı hâlâ yeterince gelişmemişti.

Azerbaycan edebiyatının varlığı ve geleceği açısından yaratıcı gençliğin sorumluluğu düşünüldüğünde, 1970-1980’li yıllar gerçekten de anlamlı ve unutulmazdır. Özellikle, dönemin aynı toplumsal-politik sorunlarını ve özgün manevi-ahlaki kaygılarını kapsayamayan edebî fikir sınırlılığına; bu sınırlılığın gerçek bir yansıması olarak kendini tüketmiş ifade ve tasvir biçimlerine, yani her türlü dogmatizme karşı zamanın gerekli ve tavizsiz mücadelesi, yaratıcı gençliği büyük irade ve fedakârlık gerektiren zorlu bir sanat sınavıyla karşı karşıya bırakmıştı. Durup beklemeye, uzun uzun düşünmeye pek fırsat yoktu. Edebî süreci yeni, henüz keşfedilmemiş, verimli arayışlar yoluna çıkarma estetik önemi ve toplumsal gerekliliği, ilk kalem deneyimleri için doğal olan olası ve gerekli hataları bile mazur kılmaz; gerçek yetenek, yalnızca yazmakla kalmayıp, varlığa edebî nüfuz ve müdahalenin yeni,

perspektifli yönlerini keşfetmeyi, yeni sanat ufuklarını ortaya çıkarmayı gerektiriyordu.

Bunun yanı sıra, halkın kaderi ve ulusal varlık üzerine soyut ideacılığın yerine, daha önemli meseleler- insanın yaşamı, varlığı ve kaderi üzerine düşünmeye başlanıyordu. İnsan kavramı, yerel milli ve ideolojik kalıpları aşarak doğrudan evrensel sorun alanına çıkıyordu. Profesör Tevfik Hüseyinoğlu şöyle yazıyor: “1970-80’li yılların edebî sürecinde- yalnız gençlerin değil, genel olarak büyük çoğunluğun yaratıcılığında ‘dünya’ ve eşit derecede ‘insan’ kavramlarının yoğun biçimde kullanılması, bizim görüşümüze göre, dünya ve insana yalnızca ‘kurumsal’ bakış açısından daha geniş ve kapsayıcı, denebilir ki, gezegensel bir bakış açısına, gezegensel bir düşünce biçimine geçişin gerekliliğiyle ilgilidir. Bu gereklilik, aynı zamanda daha edebî genellemelerle ifade edilen deneme ve arayışlarla bağlantılıdır. Tüm bunlar, değişen dünyanın insanı hakkındaki yenilikçi tasavvurlardan kaynaklandığı için, bu insanın portresinin, yani edebiyatta yeni insan suretinin de bütün genişliği ve karmaşıklığıyla yeni biçim ve araçlarla canlandırılmasını zorunlu kılmaktadır; bu da günümüz edebiyatında kahraman kavramının uygun biçimde yenilenmesini gerektirir” (Hüseyinoğlu, 2000: 114).

1970-1980’li yılların edebî ortamında yaşanan bu süreç, çocuk edebiyatında da yeni insan tasvirlerinin (çocuk karakterlerinin) ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Yaşlı yazarların yanı sıra genç çocuk hikâyecileri de eserlerinde önceki dönemlerden farklı olarak, tamamen modern çocuk karakterleri yaratmaya başladılar. Daha çok karakterlerin içsel duygularının ve düşüncelerinin ifade edilmesine öncelik veren sanatçılar, çağdaş hayatın akışına engel olan yönlerle dikkat çektiler. Yeni çocuk karakterleri artık eskimiş anlayışları kabul etmiyor, dünyayı tek bir renkte görmüyor; “yenilenen dünyaya” farklı açılardan bakıyor ve hatta kendilerinden yaşça büyük kişilere önerilerde bulunmaktan çekinmiyorlardı. Zaman zaman büyükler tarafından anlaşılmadıkları için suçlanan bu çocuklar, küçük yaşlardan itibaren özgürlüğe özlem duyuyorlardı.

Belirtmek gerekir ki, ortaya çıkan yeni karakterler, sadece kişilik, düşünce ve yaşam biçimi açısından farklılaşmakla kalmıyor; davranışları ve günlük etkinlikleri, okuyucunun çocuk edebiyatı hakkındaki tasavvurlarını da önemli ölçüde genişletiyordu. Vatan

sevgisi, anne-babaya bağlılık, büyüklere saygı ve küçük yaştaki çocuklara örnek olma gibi değerler, bu karakterlerin karşı karşıya kaldığı temel beklentilerdir. Bu nedenle yazarlar karakter yaratırken bu konuya son derece titizlikle yaklaşmaktaydılar. Yeni karakterlerle birlikte, 1970-1980'li yıllarda folklor kahramanları ve sihirli masallardaki hayvan tipleri de değişime uğrayarak tamamen yenilenmiş hâliyle eserlerde yer aldı. Bu eserlerde Cüceler, devler, Cadılar, cinler, zalim padişahlar, bilge yaşlılar, kurnaz kadılar, değirmenci dedelerle birlikte Kalbinur, Anar, Akif, Kerem, Terlan, Altay, Nazım, Maksut, Tehmine, küçük Mihriban, Nergiz, Behruz, Orhan, Mercan, Cemil, Mahir, Kemal, Elhan, Naile, Dilara, İrşat, Erşat, Noğulbala gibi çağdaş çocuk karakterleri de yer almaktadır.

Şüphesiz ki, 1970-1980'li yılların edebî süreçlerinde kahraman ve karakter sorunu, çocuk nesrinin en önemli meselelerinden biriydi. Zira o dönemde çocuklarda sağlam karakterin gelişmesini sağlamak, onların birey olarak biçimlenmesine katkıda bulunmak, çocuk edebiyatının öncelikli amacıydı. Ünlü yazarımız M. İbrahimov şöyle yazıyordu: “Çocuğun zevki, yaşam olaylarını kavrayışı, ilk okuduğu kitapların etkisi altında şekillenmeye başlar. Çocuklar edebî kahramanlara karşı son derece duyarlıdır ve kendilerini onlara benzetmeye çalışırlar. Bu nedenle çocuk edebiyatında güçlü karakterler yaratma ihtiyacı bugün de büyük bir önem taşımaktadır” (İbrahimov, 1971: 12).

Bütün bunları dikkate alan genç çocuk yazarları, eserlerinde daha dolu ve çok yönlü karakterler yaratmaya başladılar ve bu karakterlerin iç dünyalarının lirik-psikolojik tasvirinde çağdaş yöntemlerden, yeni teknik ve araçlardan, özgün ifade tonlarından yararlandılar. Bu eserlerde genç nesillerin yanı sıra, bilge yaşlı karakterler de yer almaktadır: Mirze Muhtar (“*Tahta Kaşık*” - Eynulla Ağayev), Murad Dayı (“*Murad Dayının Hatıraları*” - Yusuf Azimzade), Alican Dayı (“*Balıkçılar*” - Gılman İlkin), Balamirze (“*Balamirze'nin Torunları*” - Gülhüseyn Hüseynoğlu), Akil Dede (“*Çınar Efsanesi*” - İsa Hümmetov), Kelen-ter Öğretmen (“*Keman*” - Halide Hasilova), Haydar Amca (“*Alapars*” - Aleviye Babayeva), Hankişi Dede (“*Pişmanlık*” - Neriman Süleymanov), Ahmed Amca (“*Saygı*” - Ağeddin Mansurzade), Resul (“*Gece Kapı Çalınır*” - Tofik Mahmud) gibi karakterler... Ayrıca bütün ahlaki değerleriyle Azeri kadınları da eserlerde yer almaktadır: Melahet (“*Onun Kaderi*” - Halide Hasilova),

Senem Teyze (“*Dünyayı Beraberinde Götürmek İsteyen Beşir*” - Zahit Halil), Simuzer Teyze (“*Evlat Kazancı*” - İsa Hümmetov), Şükufe Nine (“*Şükufe Ninenin Masalı*” - Çingiz Sultanov), Sekine Hanım (“*Yaşlı Doktor*” - Baba Hasanov), Kevser Teyze (“*Nerede Saklanmış*” - Fuad Tarverdiyev) ve benzeri karakterler. Çocukları seven, onlara değerli öğütler veren ve gerektiğinde yaşam okulunun öğretmenini işlevini üstlenen bu kişiler, davranışları ve yaşam biçimleriyle küçük okuyucular için örnek teşkil etmişlerdir.

3. 1970-1980 Çocuk Edebiyatında Karakterler ile Çatışmaların Analizi

Edibiyatta çatışma veya vaka önemli konulardandır. “Anlatma esasına bağlı edebî türler bu arada tabii olarak hikâye ve roman, her şeyden önce itibarı bir vakaya ihtiyaç gösterir. Bu sahaya giren edebî eserlerin hepsinde vaka asıl unsur durumundadır.” (Aktaş, 1991: 47). Bu çatışma ve vakalar karakterlerin tüm özelliklerini öne çıkarmakta ana temellerdendir.

1970-1980'li yılların çocuk nesrindeki karakterlerin tümü, özgünlükleriyle öne çıkar. Farklı edebî hayal gücünün ürünü olan bu karakterler hem kişilikleri hem de yaşadıkları çevre açısından birbirlerinden ayrılırlar. Ali Samedli, Aleviye Babayeva, Memmed Aslan, Eldar Bahış, Tofik Mahmud ve Hüseyin Abbaszade'nin kahramanları, tamamen ulusal adet ve geleneklere dayanan kişilerdir; öte yandan Zahit Halil, Emin Mahmudov, Azize Ahmedova, Ağeddin Mansurzade ve Neriman Süleymanov'un kahramanları ise daha çok çağdaş ve evrensel değerleri ön plana çıkaran kişilerdir. Ancak dikkat çekicidir ki hem köy hem şehir temalarını işleseler de yaratılan karakterler milli değerleri öncelikli tutmakta ve her şeyin üzerinde bu değerlerin durduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

1970-1980'li yıllarda ortaya çıkan çocuk nesrinde, gerçek hayattaki çelişkileri yansıtmaya eğilimi oldukça güçlüydü. Çelişkileri çatışma için önemli bir unsur olarak gören Alman filozof Hegel, şöyle diyordu: “Hareket, karşıt hareketle birleştiğinde – yalnız bu durumda ideal açık ve etkin olur. Çünkü artık mücadelede uyumlu ilgiden kurtulanlar birbirinin karşısında durur ve karşıtlık, kendi zorunlu çözümünü bekler” (Gegel, 1968: 210).

Karşıtlıkların birliği yoksa yaşamdan ve gelişimden söz edilemez. En eski eserlerimizde, örneğin

“Avesta”da bu sorun kendini şöyle göstermiştir: “Fiziksel dünyada ışık ile karanlık, organik doğada ölüm ile yaşam, manevi dünyada iyilik ile kötülük, toplumsal hayatta adalet ile zulüm arasında sürekli bir mücadele vardır” (Seferli ve Yusifli, 1998: 14). Hayat ve sosyal ortam değiştikçe, İyiliğin Kötülükle mücadelesi de yeni biçimlerde kendini gösterir.

Çatışma, dinamik olarak gelişen bir hikâyenin temelini oluşturur. Hikâyede ortaya çıkan çatışma, katılımcı karakterlerin hareket ve davranışlarını, olayların gidişatını ve karakterini belirler. Bu tür çatışmada yazar, gerçek hayattaki çelişkileri kendi algısıyla ifade eder. Ancak, her zaman her hikâye hattının temelinde bir çatışma bulunmaz. Pek çok edebi eserde ana çatışma gözlemlenmez ve böyle çatışmaları hikâyeden çıkarmaya çalışmak yanlış sonuçlara yol açabilir: “Çatışma hayali (görünür) olabilir. Bu durumda eserin hikâyesi de hayali (gerçek dışı) olur. Örneğin, Nikolay Gogol’un *Müfettiş* oyununda durum böyledir. Hlestakov hayali bir devdir, ona karşı memurlar kendilerini uygun olmayan şekilde davranırlar. Onların Petersburg sinirine gelmemek için yaptıkları boş uğraşlar sadece yerinde saymak demektir” (Tokareva, 1992: 179). Bu örnek, bazen hikâyede çatışmanın yalnızca görünürde var olduğunu ve temel dramatik gelişim için belirleyici bir rol oynamadığını gösterir. Rus edebiyat bilimci Aleksey Antsupov ise şöyle belirtir:

“Hikâye hattını hareket ettiren ana çatışmanın yanı sıra, eserde karakterlerin karşılıklı ilişkileri sırasında ortaya çıkan çeşitli kişisel çatışmalar da olabilir. Karmaşık, çok katmanlı eserlerde (örneğin L.N. Tolstoy’un *Savaş ve Barış* roman-eposunda) insanların karakterlerindeki karmaşıklığı ve çelişkileri, toplumun yaşam panoramasını, dönemi ve günlük yaşamı daha doğru gösterebilmek için kişisel çatışmalar gereklidir” (Antsupov ve Şipilov, 1999: 81).

İnsanın karakterinin çatışmalar ve mücadeleler içinde şekillendiği, edebiyatın bilinen gerçeklerinden biridir. Ancak, içinde bulunulan çevreye bağlı olarak çatışmaların çeşitliliği ve çelişkilerin keskinliği, mücadelenin yoğun olduğu dönemlerde farklılık gösterir. Çocuk edebiyatında sıkça karşılaştığımız “evrensel kahraman”ı ayıran özellik şudur: Buradaki insan, bazen doğal imkânlardan daha fazla bir güce sahiptir. Bu elbette yalnızca fiziksel güç anlamına gelmez; söz konusu olan manevi-psikolojik ve içsel entelektüel düzeydir. “Bilinmektedir ki, hayatta hoş olaylar ve se-

vilen, ışıklı kişilerle birlikte, olumsuz olaylar, karanlık kişiler; genel olarak söylemek gerekirse, çirkinlikle güzelliğin yan yana yaşaması veya iç içe geçmesi nadir bir durum değildir. Ancak varlığa estetik yaklaşımın niteliğine bağlı olarak, her yazar bu çelişkiyi farklı algılar, farklı şekilde tasvir eder ve anlamlandırır. Bu, yazarı bireyselleştiren, objektif tarihsel ve edebî etkenlerle birlikte sanatçının kişiliği, dünya görüşü, estetik amacı, sanatsal zevki ve üslup özgünlüğü ile ilgili bir konudur” (Mirahmedov, 1982: 182).

Yani, “çatışma ve karakter yalnız roman ve öykülerimizin değil, hikâyelerimizin de sanatsal başarısını sağlayan başlıca göstergelerdir. Gerçekten de herhangi bir hikâyede bunların birliği hissedilmiyorsa, söz konusu hikâyenin etkileyciliğinden bahsetmek zordur” (Veliyev, 1998: 112).

Araştırmaya dâhil edilen dönemin çocuk edebiyatında temel çatışma, esas olarak iyilikle kötülük, eskilikle yenilik, adaletle zulüm, doğrulukla yalan arasındaki geleneksel mücadeleye dayanıyordu. Bu mücadelenin sonucu genellikle iyiliğin kötülük, yeniliğin eskilik, adaletin zulüm ve doğruluğun yalan üzerinde zafer kazanmasıyla sona erer; bu da yazılan eserlerin eğitici değerini artırır. Edebi masallarda kahraman çocukların devlere, cinlere, kötü cadılara ve zalim krallara karşı zafer kazanması; modern hikâye ve po-vestlerde ise akıllı çocukların yaramaz ve terbiyesiz yaşatlarını doğru yola yönlendirmesi, sanatsal çatışmayı daha da ilgi çekici kılar.

Eserlerdeki çatışmaların olumlu şekilde çözülmesi, çocukların gelişiminde önemli bir rol oynardı. Çünkü bu çatışmaların sonunda adaletin her zaman galip gelmesi, küçük okuyucuların ders çıkarmasına yol açar ve olumsuz kutuplara karşı neredeyse doğal bir tiksinti duygusu uyandırır. Bu faktör, toplumda olumsuz durumların yavaş yavaş ortadan kalkmasına da zemin hazırlar; doğal olarak, gerçek hayatta bu çatışmaların olumsuz unsurların zaferiyle sonuçlanmaması için küçük okuyucular ellerinden geleni yapmaktan çekinmezler. Eserlerdeki çatışmalar gerçek hayattan alındığı için çocuklar toplumda olup bitenleri (ister okulda ister anaokulunda, isterse de bahçede) canlı bir şekilde gözlemler ve eserdeki çatışmanın adaletle sonuçlanması, onların bu olaylara değerlendirmeye yapma becerilerini geliştirir. 1970-1980’li yılların çocuk edebiyatındaki çatışmalar şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Korkunç devler, zalim krallar ve kurnaz cadılarla çalışkan insanlar arasında ("Sihirli Halı" – Ali Samedli, "Kalbinur'un Başından Geçenler" – Zahit Halil, "Köz Küresi Örümcekler Ülkesinde" – Azize Ahmedova);
2. Ormanın sakinleri ile olumsuz karakterleri temsil eden hayvanlar arasında ("Adaletli Fil" – Tofik Mahmud, "Kibirli Karga" – Ali Samedli, "Meğerse, Fareden Güçlüsü Yokmuş" – Aleviye Babayeve, "Köpek ve Horoz" – İsa Hümmetov, "Kurt ve Keçi" – Cihangir Güzelov "Ağaçkakan ve Serçeler" – Neriman Süleymanov);
3. Okul ve anaokulu çocukları arasında ("Anar" – Zahit Halil, "Cemil+Mahir=..." – Fuad Tarverdiyev, "Başkasına Erişte Yapan Oğlan" – Gülhüseyin Hüseyinoğlu, "Kendisini Beğenmiş... – İsa Hümmetov, "Fedakâr" – Cihangir Güzelov);
4. Ebeveynler ve çocuklar arasında ("Erkek Gibi" – Gülhüseyin Hüseyinoğlu, "Saat Neden Uyumaz" – Gılman İlkin, "Japon Şalı" – Tofik Mahmud, "Yeni Elbise" – Ağeddin Mansurzade, "Ninem ve Ben" – Azize Ahmedova, "Evimiz, Aziz Evimiz" – Çingiz Sultanov);
5. Öğretmenler ve öğrenciler arasında ("Coğrafya Dersinde Takılan Gözlük", "Anar" – Zahid Halil, "Sertip, Rasim ve Başkaları" – İsa Hümmetov, "Yere Dağılan Boncuklar" – Tofik Mahmud, "Naile'nin Sevinci" – Emrah Emrahov).

Bu dönemin çatışmaları yetişkinler için de ilgi çekiciydi; çünkü ister öğretmenler ister ebeveynler, çocuklarına öğüt vermekten nispeten "bağımsız" oluyordu. Çocuklar eserle tanış olduklarında, çatışmanın sonunda iyiliğin zaferini görüp bir sonuç çıkarıyorlardı. Bu, onların ebeveynler veya öğretmenler olmadan da olumsuz davranışlara yönelmeyecekleri konusunda güven oluştuyordu.

Örneğin: Zahit Halil'in "Anar" eserinde Anar ile Reşid'in "savaşında" kimin adil olduğu, İskender ile Semender'in tartışmasında kimin doğru söylediği (Ali Samedli – "*Feriştah*"), Tahir'in Hankişi Dede'nin sözünü dinlememesi (Neriman Süleymanov – "*Pişmanlık*"), Cemil'in kendi çıkarı uğruna arkadaşını ele vermesi (Fuad Tarverdiyev – "*Cemil-Mahir=...*"), Kelle Kamal ile Şendir Şamil'in kavgası (Emrah Emrahov – "*Naile'nin Sevinci*"), Orhan'la Elşad'ın "erkekçe" söz yü-

zünden tartışması (Gülhüseyin Hüseyinoğlu – "*Erkek Gibi*"), kardeşler Sabir'le Zemfira'nın anlaşamamaları (İsa Hümmetov – "*Pişmanlık*") okurların zihninde silinmez izler bırakıyor ve onlar ebeveynleri veya öğretmenleri olmadan hangi davranışın doğru, hangisinin yanlış olduğunu öğreniyorlar.

Vurgulanması gerekir ki, çocuk edebiyatının önemli özelliklerinden biri de tam olarak budur.

Edebî masallardaki çatışma, kendi helal emekleriyle yaşayan, ebeveynlerine kulak veren ve ailelerine yardım eden çocuklarla, kötücül güçleri temsil eden korkunç devler, büyücü kadınlar ve zalim krallar arasında gerçekleşir. İlginç olan, çocukların bu kötü güçlere karşı fiziksel güçleriyle değil, akıl ve zekâlarıyla, çoğu zaman da metafizik güçlerin yardımıyla galip gelmeleridir. Bilinir ki, devler ve büyücü kadınlar oldukça güçlü büyülere sahip olduklarından, çocukların sadece kendi güçleriyle onlara üstün gelmesi inan-dırıcı olmazdı.

Böyle bir durumda, çocuklar çeşitli hileler kullanarak, bazen yalan söyleyerek, kötü güçleri "yok ederler". Örneğin, Ali Samedli'nin "Sihirli Halı" masalına dikkat edelim:

"Ahmed, Kerim ve Selim, Şahane'yi kurtarmak için Beyaz Dev'in mağarasına gelirler. Saklanmaya çalışırken, çocukları gören dev onları da büyülemek ister. Ancak çocuklar panik yapmaz; zekâlarıyla dev aldatıp uyumasını sağlarlar. Daha sonra devin canını bulup onu tamamen yok ederler" (Memmedov, 2021: 284). Aynı zamanda, anneannenin sihirli halısını ve Beyaz Dev'in sihirli yüzüğünü alıp geri dönerler. Çocuklar, olumsuz kutbun birçok temsilcisiyle mücadele eder. Önce padişah, sonra kötü niyetli büyücü kadın, en son olarak da Beyaz Dev ile karşı karşıya gelirler. Sonuç olarak kendi zekâlarıyla olumsuz kutbun temsilcilerini yenerler.

Sözlü halk edebiyatında olduğu gibi, bu masalda da Sim-sim kral ve kötü niyetli büyücü kadın son derece kurnaz, zalim ve acımasızlık sembolleridir. Kötü niyetli büyücü kadının zulmün ve zalimliğın dayanağı olan Sim-sim kral ile bağlantılı olması, sarayına bağlılığı da tesadüfî değildir. Çünkü kralın kendi çirkin eylemlerini gerçekleştirmesinde bu kadın önemli bir rol oynar. Büyücü kadının esas hedefi, kendi emeğiyle yaşayan sıradan insanlardır. Masalda o, çeşitli kılıkla-

ra girerek (çoğunlukla yardımsever, yardıma muhtaç yaşlı kadın kılığın) Ahmed'in odununu, ekmek almak için sattığı çorapların parasını ve sihirli yüzüğü ele geçirir. Basit, çalışkan insanların güvenini ve kalplerinin temizliğini kullanarak onların yaşamlarını ve geçimlerini bozar. Kötü niyetli büyücü kadının dramatik olayların sonunda yenilgiye uğraması, eserin ideya-estetik amacını belirler.

Aynı çatışmalar Zahid Halil'in masallarında da belirgindir, ancak burada tamamen farklı bir bakış açısı öne çıkar. "Kalbinur'un Başından Geçenler" masalında çocuklar, olumsuz kutbun temsilcileri olan başsız kral, onun vezirleri ve elbette Ağ div ile mücadele ederler.¹ Bu eser, ünlü İngiliz yazar Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* masal-povestini anımsatır. Carroll'un eserinde Alice, rüyasında bir harikalar diyarına yolculuk eder ve burada kendi mantığı ve kurallarıyla yaşayan çeşitli varlıklar ve masal kahramanlarıyla karşılaşır. Zahit Halil'in eserinde de benzer motifler görülür. Qelbinur, gece uykusunda tamamen başka bir dünyaya (geçmişe) yolculuk eder ve kitapta okuduğu masal kahramanlarını burada canlı olarak görür. Modern zamanda yaşadığı için geçmişteki insanlara, özellikle de yaşlılarına yardım etmekten çekinmez; onları zalim kral ve Ağ div'in elinden kurtarır. Okulda iyi öğrenmesi sayesinde kazandığı bilgi ve beceri, Ağ div'in mekânına girmesine yardımcı olur. Hatta geleceği, ağ divler ve zalim, kanlı krallardan korumak için onun anahtarlarını çalar ve geleceğe giderek herkesi uyarır. Ancak gelecekte gördükleri Kalbinur'u rahatlatır; çünkü ne Beyaz Dev ne de orta çağ feodal hükümdarları artık hiçbir güce sahip değildir. Tüm olumsuz güçler, bir sergi vitrininde sergilenen birer "eser" gibi durmaktadır. İlginç olan, gelecekte Kalbinur'un adının, tüm kötü güçlere karşı galip gelen bir insan olarak her yerde tanınmasıdır. Eserdeki tüm çatışmaların merkezinde Kalbinur vardır: ister Beyaz Dev ister başsız kral, isterse de haydutlarla mücadele olsun, her zaman kazanan Kalbinur'dur.

Zahid Halil'in *Azman'la Cüce'nin Serüveni* eserinde de ilgi çekici bir çatışma işlenmiştir. Bu çatışma, tüm eseri başından sonuna kadar kapsar. Yazarın bu masal-povesti, profesyonel bir yazarın hayal gücü ve fantazisinin ürünü olarak, iyilik güçlerini kötülük

güçlerine karşı konumlandırır. Azman'ın, Cüce'ye öfkelenmesi, onu aramaktan usanması ve bu süreçte gösterdiği sinirlenmeler çatışmayı daha da renkli kılar. İlginç bir nokta, bu masaldaki çatışmaların günlük yaşamdan alınmış gibi görünmesidir; ancak genel anlatı, yarı masal, yarı gerçek bir biçimde okuyucuya sunulur. Olaylardaki bu illüzyon, masalın dinamikliğini ve ilgi alanını artırır, mizah duygusunu güçlendirir ve sonuç olarak eserde sanatsal olarak basitleştirmeye ya da primitifliğe yer verilmez.

Masallardaki sanatsal çatışmalar yalnız çocuklar arasında değil, orman ve doğa sakinleri arasında da gelişmiştir. Bu hayvan karakterleri, sembolik olarak toplumdaki olumlu ve olumsuz güçleri, aynı zamanda doğadaki ve manevi alandaki çatışmaları yansıtır. Yazarlar bu yol aracılığıyla çocuklara sosyal ve ahlaki mesajlar iletir: olumsuz durumlara karşı mücadele etmek, dürüstlük ve çalışkanlık gibi değerleri ön plana çıkarmak.

Örneğin:

Aleviye Babayeva – "Kibirli Kara Karga": Tavşan ile kurt arasındaki sürekli çatışma, çocuklara dürüstlük ve stratejik düşünmenin önemini gösterir.

Ali Samedli – "Horoz Nereden Bilsin": Horoz ile tavşan arasındaki çatışma, aynı zamanda hassasiyet ve akıllıca davranma gibi özellikleri ön plana çıkarır.

Zahid Halil – "Farelerin Padişahı Kedi", Ali Samedli – "Farelerin Düğünü", Aleviye Babayeva – "Meğerse Fareden Güçlüsü Yokmuş": Fare-kedi savaşları, çocuklara hem cesareti hem de birlikte hareket etmenin önemini gösterir.

Azize Ahmedova – "Kibirli Ördek Yavrusu": Yalnız kalan ördek yavrusu, sorumluluk, itaat ve aile bağlarının önemini vurgular.

Tofik Mahmud – "Adaletli Fil": Cömert filin ormandaki kötü hayvanlar üzerindeki zaferi, sosyal adalet ve iyiliğin önemini simgeler.

Neriman Süleymanov – "Ağaçkakan ve Serçeler": Serçelerin ağaçkakana iftira atması, çocuklara kötü niyetli davranışların sonuçlarını gösterir.

1 Bkz: Carroll, L. (2021). *Alice Harikalar Diyarında*. İstanbul: Bilgi Yayınevi

İsa Hümmetov – “Köpek ve Horoz”: Horozun tilkiye karşı akıllıca davranışı, stratejik düşünce ve doğru karar verme becerisini temsil eder.

Bu çatışmalar, sonunda iyi güçlerin zaferi ile sonuçlanır. Bu da çocuklarda:

1. Adalet ve dürüstlük anlayışını güçlendirir;
2. Olumsuz özelliklere karşı tiksinti duygusu yaratır;
3. Sosyal ve ahlaki davranış modellerini öğretir;
4. Eserlere ilgiyi ve hayal gücünü artırır.

Böylece, hayvanlar aracılığıyla verilen bu çatışmalar, çocuk edebiyatında sanatsal-estetik işlevi sosyal ve eğitici amaçlarla birleştirir.

Edebî masalların yanı sıra modern hikâye ve novella türlerindeki çatışmalar da büyük ilgi uyandırır. Küçük tartışmalarla başlayan “kavga”lar, sonunda ciddi anlaşmazlıklara, hatta “savaş”a dönüşebiliyordu. Örneğin, Maksut İbrahimbeyov’un çocuklar için kaleme aldığı “Fıstık Ağacı” hikâyesine bakalım:

Bu eserdeki temel olaylar, yazarın “arka cephe” olarak nitelendirdiği Bakü’nün eski mahallelerinden birinde geçer. Eser, ünlü yönetmenimiz Şamil Mahmudbeyov’un 1969 yılında çektiği “Ortak Ekmek” filmi akıllara getirir. Tıpkı o filmde olduğu gibi, hikâyede de Bakü’nün eski mahalleleri, gelenek ve görenekler, savaş ve ekmek sırası gibi unsurlar ön plana çıkar. Hikâyedeki olayları iki ana eksenle incelemek mümkündür: İkinci Dünya Savaşı ve mahalleler arası çatışmalar. İlginç bir nokta da şudur ki, mahallede her köşede ağaç olmasına rağmen çocuklar sadece bu avludaki fıstık ağacını gözbebeği gibi korumaktadırlar. Bu, çocukların değer verdiği şeylere karşı duydukları bağlılığı ve koruma içgüdüsünü simgeler.

“Fıstık Ağacı” hikâyesini okuyan çocuklar, burada yaşanan olayları sanatsal çatışma (bedii konflikt) çerçevesinde analiz ederler. Bu analiz süreci genellikle dört temel boyutta gerçekleşir:

Olayların nedenleri:

Çocuklar, hikâyedeki çatışmaların nedenlerini keşfederler; örneğin, mahalleler arası rekabet, savaşın getirdiği zorluklar ve sınırlı kaynaklar (ekmek, fıstık ağacı) çatışmanın temel nedenleridir.

Olumsuz ve olumlu yönler:

Olumsuz yönler: Bencil davranışlar, kıskançlık, haksız rekabet, paylaşım eksikliği.

Olumlu yönler: İş birliği, yardımlaşma, sorumluluk bilinci ve paylaşma arzusu.

Çözüm yolları:

Çocuklar, çatışmaların çözümü için karakterlerin strateji ve kararlarını değerlendirirler; örneğin, uzlaşma, dayanışma veya doğru iletişim yöntemleriyle sorunların nasıl aşıldığını görürler.

Sonuçlar:

Hikâyedeki çatışmalar genellikle iyi güçlerin galip gelmesi ile sona erer; bu da çocuklara adalet, dürüstlük ve paylaşma gibi değerleri pekiştirir.

Bu yaklaşım sayesinde küçük okuyucular, hem olayların neden-sonuç ilişkilerini hem de karakterlerin davranışlarının etkilerini anlamlandırır ve aynı zamanda sanatsal çatışmanın hem toplumsal hem de ahlaki boyutlarını kavrarlar.

“Fıstık Ağacı” eserinde olaylar İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçer. Bu dönemde yaşanan sayısız insan kaybı, tarihi eserlerin yıkımı, sanayi merkezlerinin tahribi savaşın olumsuz yanları olarak değerlendirilir. Pek çok insan aile üyelerini kaybeder; eserdeki kadın da eşini kaybetmiştir. Savaşın yarattığı olumsuzluklar kadının psikolojisinde çeşitli değişimlere yol açmış, çatışmaların etkisi altında davranışlarını değiştirmiştir. Bu durum, sosyolojik ve psikolojik çatışmaların kadının içsel çatışmalarına dönüşmesine neden olmuştur.

Elbette, savaşın yol açtığı dehşetler doğaya da zarar verir, “ana tabiat” bundan etkilenir. M. İbrahimbeyov’un “Fıstık Ağacı” eseri, okuyucuya küçük çatışmaların bile dünya çapında büyük çatışmalara dönüşebileceğini gösterir. Örneğin, çocuklar arasındaki küçük kavga, daha sonra komşu gelinle yaşanan “savaş” ile somut bir şekilde gözlemlenir.

Büyük Azerbaycan şairi Nizâmî-i Gencevî der ki:

Savaştan iyidir barışık, şefkat,

Biri dert getirir, biri saadet.

Mademki sulh ile yeşerir dilek,

Savaşa at sürmek daha ne gerek.

Zulmü tamamen eyle sen kenar,

Çünkü zulümkarlık ömrü azaltır.

Bir yerde insaftan olmasa nişan,

Kurur sıcaktan, çürür sudan. (Vehdet, 2009: 16)

Hikâyenin sonunda ise komşular arasında barışın sağlanması ve ön saflarda savaşın tam bir zaferle sona ermesi, hikâyedeki sanatsal çatışmayı daha renkli ve zengin hâle getirir. Böylece, "Azerbaycan nesrinde 'savaş' teması, ideolojik tonlardan arınmış, geniş ve insani-felsefi bir duygunun ifadesini bulur" (Alişanoğlu, 1999: 31).

Belirtmek gerekir ki, birbirinden ilginç çatışmalar 1970-80'li yılların çocuk edebiyatının neredeyse tüm eserlerinde kendine yer buluyordu. Edebi maddelerden farklı olarak, modern hikâye ve novellalarda çatışmalar daha çok okul çağındaki çocuklar arasında geliyordu. Buradaki temel etkenler, ortaokullarda görülen yaramazlık, derslerde başarılı olmama, okulun sosyal yaşamına katılmama ve öğrenciler arasındaki kıskançlık duygusunun tasviridir. Ancak özellikle vurgulanması gereken bir nokta, bu dönemin genel atmosferinin Sovyetler dönemini kapsamaması nedeniyle, tasvir edilen çatışmaların Sovyet okulunun disiplin ve düzen kuralları çerçevesinde ortaya çıkmasıdır. Örneğin, sınıf temsilcisi ve temizlik görevlisi, derslerde başarısız veya disiplinsiz öğrencileri aktif olmaya teşvik eder, boş zamanlarda toplu çalışmalar düzenler, duvar gazetesinde kötü öğrenciler hakkında makaleler yayınlar vb. gibi uygulamalar, çocuk edebiyatının konu ve fikir yapısını oluşturuyordu. Günümüzde ise çağdaş ve bilgi çağı toplumunda, sayılan bu etkenler neredeyse geçerliliğini yitirmiştir.

Eserlerde sıkça görülen bir durum, kahramanın başlangıçta olumsuz bir izlenim bırakmasıdır; örneğin, disiplinli olmayan bir öğrenci olarak tanıtılır. Ancak eserin sonunda, bu kahraman ya örnek bir öğrenci haline gelir ya da yaramaz bir çocuk olarak öne çıkan karakter, vicdan azabı çekerek yaptığı tüm hatalar için başta yetişkinler olmak üzere herkesten özür diler. Bu durum, söz konusu dönemin pek çok eserinin temel konularından birini oluşturur. Örneğin, Q. İlkin'in "Qiymetli tapıntı" hikâyesinde, öğren-

cilerin yaz kampındaki yaşamı ve birbirleriyle ilişkileri, gerçek hayat çatışmaları fonunda aktarılır. Eserin başkahramanı Teymur, başlangıçta disiplinli olmayan bir öğrenci olarak sunulur. Öğretmenleri ve arkadaşlarıyla zaman zaman tartışan Teymur, bu tartışmaları bazen "kavga"ya dönüştürür. Kamp sırasında sık sık disiplini bozduğu için okul kolektifi arasında hakkında olumsuz bir görüş oluşur. Ancak eserin sonunda, geleneksel olarak, Teymur yaptığı faydalı bir iş sayesinde olumlu bir imaj sergiler. Bulduğu ve yetkililere sunduğu değerli kaya örneğinin ülke için önemini öğretmen, arkadaşlarına anlatır. İlginç olan nokta şudur ki, bu olaydan sonra arkadaşları ona kıskançlık ve bazıları ise hatta "gıpta" ile bakar. Aynı duygular, eseri okuyan küçük okuyucular tarafından da hissedilir.

Neriman Süleymanov'un "Pişmanlık" hikâyesinin kahramanı Tahir de eserin başında yaramaz, söz dinlemeyen bir çocuk olarak tanıtılır. "Herkesin bahçede saygı gösterdiği Hankişi baba'nın sözünü umursamayan Tahir, neredeyse tüm diğer çocuklardan farklı olarak, bu yaşlı kişiyle iletişimde hiçbir "sınır" tanımaz" (Memmedov, 2021: 81). Oysa Hankişi baba, mahallede büyükten küçüğe herkesin sevgilisi, sözünden çıkılmayan bir kişidir ve zaman zaman onun bilge tavsiyelerine başvurulur. Peki, Tahir neden bu yaşlı adamı önemsemez ve neden kendi bildiğini yapar? "İlk olarak, Tahir şımarıktır; büyüklerle nasıl davranacağını henüz öğrenmemiştir ve sürekli diğer çocuklarla çatıştığı için kimse onunla tartışmaya girmez. İkinci olarak, Hankişi baba bugüne kadar hiçbir çocuğa sert bir söz söylemediği için Tahir'in davranışlarını görmezden gelir; ancak kalbinde bu çocuğa "dersini vermeyi" düşünür. Bu durum, Tahir ile Hankişi baba arasında ciddi bir rahatsızlığa yol açar. Olaylar tam da bu çatışma temelinde gelişir ve Tahir'in hatasını anlamasıyla sonuçlanır" (Memmedov, 2021: 81). İlginç olan, küçük bir hatanın Hankişi baba'nın hayatına mal olabilecek olmasıdır. Eserin sonunda Tahir, "...qelet elemişem, Hankişi baba, bir de sözünden çıxmaram. Bir de..." (Namazov, 1976: 325) diyerek hangi hatayı yaptığını kavrar ve bu olay herkes için önemli bir ders olur. Yazar, "...Çocuklarımız sevinmeye alışmalı, ama aynı zamanda üzüntü ve endişeyi de tanımalı; gülmenin yanı sıra ağlamaya, şenlik ve şakalaşmanın yanı sıra dalgınlık ve duygusallığa da alışmalıdır." (Vurgun, 1972b: 315) diyerek küçük okuyucuların hem duygusal hem de ahlaki gelişimini vurgular.

Aynı adlı hikâye İsa Hümmetov'a da aittir. Ancak burada çatışma kardeşler arasında yaşanır. Yaşça büyük olan Zemfira'ya annesi, evi düzenleme ve yerleri süpürme görevini verip işe gider. Kendini övünçle beğenen Zemfira, aynanın önünde süslenerek bu işleri kardeşi Sabir'e yaptırır. Okuldaki "İti gözler" gazetesinde "Gören" takma adıyla tembel Zemfira'nın karikatürü yayımlanır. Sorun, okul meclisinde tartışılırken "Gören" in aslında kardeşi Sabir olduğu ortaya çıkar:

"Hakkımda yazılanlar doğru değil. Ben her zaman anneme yardım ederim." – Zemfira oldukça heyecanlıydı. Birden gözü kardeşi Sabir'e takıldı. – "İyi ki Sabir de burada. O baksın söylesin. Ben tembelim, ev işlerinde çalışmıyorum muyum?"

Hikâye, kardeşler arasındaki güç, sorumluluk ve yanlış anlaşılmalardan kaynaklanan çatışmayı ve bu çatışmanın çözümünü gözler önüne serer. Zemfira'nın gurur ve tembelliği, Sabir'in dürüstlüğü ile karşı karşıya gelir ve olay hem aile içi hem de okul ortamında yaşanan sosyal çatışmaların bir yansıması olarak sunulur.

Bütün gözler Sabir'in üzerindeydi. O ayağa kalktı, gülümseyerek:

"Gören' benim imzam, karikatürü de ben çizdim" (Hümmetov, 1979: 108) dedi.

Bu sahne, hikâyedeki çatışmanın çözüm anını simgeler; Sabir, doğruyu açıklayarak hem kardeşinin yanlış anlaşılmasını giderir hem de sorumluluk ve dürüstlüğün önemini ortaya koyar.

Eserle tanış olan okuyucu, kibirli olmanın, tembelliğin ve en önemlisi yalan söylemenin hayatta ne kadar ciddi pişmanlıklara yol açtığını derinlemesine anlar. Bu tür çatışmalar aracılığıyla çocuk edebiyatı hem ahlaki bir ders verir hem de okuyucuda davranışlar ile sonuçlar arasındaki ilişkiyi kavrama yeteneğini geliştirir.

Halide Hasilova'nın *Lale'nin Kitabı* povesti, üçüncü sınıf öğrencilerinin yaşamını konu alır. Bu çocuklar henüz dünyanın sırlarına tam vakıf olamamaları da onları birbirine bağlayan kırılmaz dostluk bağları vardır. Ancak poveste olumsuz karakterli çocuklarla da karşılaşırız. Bu çocuklar yaramazlık yapar, uygun-

suz ve öğrenciye yakışmayan davranışlarıyla sınıf arkadaşlarının ve öğretmenlerinin canını sıkıntıya sokarlar. Fakat eserin sonunda Lale, sınıftaki kibirli ve yaramaz çocukları sabır ve iradesiyle düzeltir. Lale bir karakter olarak doğal görünür; kuru ve şematik bir karakter değildir. Yazar, bir pedagog olarak eğitim ve öğretim konularına yakından hâkim olduğundan, Lale'nin düzeltme yöntemlerinde veya çocuk kalbine dokunuşunda yapay veya abartılı davranışlar göze çarpmaz.

Belirtmek gerekir ki, eserlerdeki bu çatışmaların tümü, sonuçta küçük okuyucuları hem yetişkinlerle hem de arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha sevecen ve anlayışlı olmaya teşvik eder. Bir başka önemli nokta ise, 1970-1980'li yıllarda çocuk eserlerinin çoğunun komik ve mizahi bir üslupta yazılmasıdır. Yazarlar, olaylar ve hikâyeler üzerinden manevi ve ahlaki değerlere nüfuz etmiş yanlışlıkları, olumsuz davranışları düzeltmek amacıyla komik türün olanaklarından yararlanırlardı. Bu nedenle, eserlerdeki çatışmalar bazen esprili bir şekilde sunulurdu. Örneğin, Ali Sametli'nin "Feriştah" adlı eserinde Semender ile İskender arasındaki çatışma aslında ciddi bir problemdir; fakat yazar bu çatışmayı okuyucuya eğlenceli bir biçimde sunar. Birbirlerine yalan uykular anlatmakla, bayatı söylemekle bir çömlek üzerinde birbirlerini "alt ederler". Ancak sonunda, ormanın "sakinleri" örneğinde, açgözlülüğün ve bencilliğin, hatta birbirini kardeş gibi seven dostları bile ayırabileceğini anlarlar.

Başka bir hikâyede, Ayten ile Nazım arasındaki çatışmada (Zahit Halil, "Ayten ve Nazım"), yazar esprili bir dille kibir ve gururun insan hayatında ne tür olumsuz sonuçlar doğurduğunu bir kez daha göstermiştir.

Rüstem ile Kurban arasındaki ilişki ise (Salam Kadırzade, "Kuşatan"), söz dinlememenin, yaramazlığın ve terbiyesizliğin bariz bir örneğidir. Rüstem ne ebeveynlerinin ne de arkadaşı Kurban'ın sözünü dinleyerek sapanını yere koymaz; onu çantasına saklayarak "havada uçanlara" saldırır. Sonuç olarak kendi arkadaşı sapanın kurbanı olur. Yaramazlık ve söz dinlememe neredeyse felaketle sonuçlanır. Basit bir dikkatsizlik, Kurban'ın gözünü kaybetmesiyle sonuçlanabilirdi: "Rüstem Qurbangilin bahçesinden çıkmadan önce cebindeki taşları yere döktü, sapanın lastiklerini kırdı, tahta kısmını kırdı ve her bir parçayı bir tarafa attı."

Bu olay, yalnızca Kurban'ın değil, eseri okuyan tüm okuyucuların hafızasında, sapan atmanın ne kadar tehlikeli olabileceğini kalıcı bir şekilde gösterir.

Kamal, yeni gelen öncü (pioner) grup liderine kendini göstermek amacıyla Şamil ile ciddi bir sokak kavgasına girer (Emrah Emrahov – “*Nailenin sevin-ci*”). Kamal nasıl vurduysa, Şamil'in burnu kırılır ve kan her tarafa yayılır. O dönemin ideolojisine uygun olarak, hikâyenin sonunda Naile, tıpkı diğerleri gibi Kamal'ı da terbiye ederek disiplinli bir öğrenci haline getirir.

Cemil, azarlanmaktan korkarak yalan söyleyip dostunu ele verir; duvarda yazılan yazının dostu Mahir tarafından yazıldığını söyler (Fuat Tarverdiyev, “*Cemil+Mahir =...*”). Ancak “yalanın ömrü 40 gün sürer” atasözü bu hikâyede de kendini doğrular. Cemil sırada yazı yazarken öğretmen dikkatini çeker ve duvardaki yazı ile sıradaki yazı arasında benzerlik görür – her şey ortaya çıkar: Ders başladı. Cemil'in yanında oturan kız ona dört katlanmış bir kâğıt uzattı. Kâğıtta yazılıydı: CEMİL+MAHİR=0. Böylece arkadaşlar arasında bir çatışma başlar. Hikâyeyi okuyan çocuklar bu çatışmada kimin haklı, kimin haksız olduğunu anlar ve yalan söylemenin, özellikle de arkadaşını ele vermenin ne kadar utanç verici bir davranış olduğunu kavrarlar. Ünlü Rus yazar Nikolay Nosov'un “*Vitya Maleyev okulda ve evde*” adlı eserinde de benzer olaylar geçer. Ders yılı başlarken okula giren öğrenciler, yeni tadilattan çıkmış ve duvarları bembeyaz boyanmış okulun duvarında kömürle çizilmiş bir denizci (matros) resmi görürler. Hiç kimse üzerine almadığı halde, okul müdürü plan çizerek her öğrencinin bir resim çizip okula getirmesini ister. Tesadüfen bir öğrencinin albümünde aynı denizci resmi çıkınca, duvarı kimin çizdiği ortaya çıkar.

Söz konusu dönemin eserlerindeki bu çatışmalar, küçük yaştaki okuyucuların terbiyesinde ve gelişiminde önemli bir rol oynuyordu. Her çatışmanın sonunda “iyi”nin galip gelmesi, “kötü” güçlere karşı her okuyucuda uygun duyguların uyanmasını sağlıyordu. Tüm bunlar, küçük okuyucuların dünya görüşü açısından büyük önem taşır ve onların gelecekteki hayatlarını hangi yönde şekillendireceklerine yardımcı olurdu. Ayrıca, eserlerdeki çatışmaların olumsuz kutbunda yer alan kötü okuyan, terbiyesiz ve disiplinsiz karakterleri gözlemleyerek ibret alan okuyucular, gerçek hayatta bu karakterlerin davranışlarını tek-

rarlamayacaklarına, her zaman olumlu karakterlere benzemeye çalışacaklarına karar verirler.

Böylece, çocuk edebiyatındaki çelişki ve çatışmalar hem küçük hem de büyük yaşlı okuyucular için ilgi çekicidir. Çünkü küçük yaşlarda hiçbir olaydan gerekli ders çıkarılmaması, gelecekte büyük felaketlere yol açabilir. Bu unsur, küçük okuyuculara gelecekte nasıl bir insan olacaklarına dair bir çağrıdır: Qelbinur, Ahmed, Reşid, Selim gibi cesur, mert ve olumsuz özelliklerini düzelten biri olabilecekleri gibi; Tahir, Anar, Nazim, Kerim gibi tembel, yaramaz ve sorumsuz bir kişi olarak da yetişebilirler.

Sonuç

Çocuk edebî nesrinde “karakter” ve “çatışma” meseleleri, edebiyat biliminin en temel sorun alanlarından biri olarak hem teorik hem de pratik açıdan özel bir önem taşımaktadır. Aristoteles'ten Hegel'e, Engels'ten Lukács'a kadar pek çok düşünürün vurguladığı gibi, karakter yalnızca bireysel psikolojinin değil, aynı zamanda toplumsal koşulların yansımasıdır; çatışma ise bu karakterin gelişimini ve eserin dramatik gücünü belirleyen temel dinamiktir. Bu çerçevede çocuk edebiyatındaki karakterler, pedagojik işlevleriyle birlikte sanatsal-estetik bütünlük taşıyan tipler olarak değerlendirilmelidir.

1970-1980'li yıllar Azerbaycan çocuk edebiyatı açısından dönüm noktası niteliğindedir. Bu dönemde, Sovyet ideolojisinin etkisi altında şekillense de edebiyat, bireyin iç dünyasına ve toplumsal gerçekliklerin çelişkilerine daha derinlikli bir bakışla yönelmiştir. Çocuk nesrinde yaratılan kahramanlar, artık tek boyutlu “olumlu tip” anlayışının ötesine geçerek daha canlı, daha gerçekçi ve psikolojik olarak çok yönlü kimlikler kazanmıştır. Kalbinur, Anar, Tahir, Nazim gibi karakterler yalnızca bireysel özellikleriyle değil, aynı zamanda aile, okul ve toplum içindeki çatışmalarla sınanarak olgunlaşmışlardır. Bu durum, çocuk karakterlerin hem sanatsal işlevini hem de pedagojik değerini artırmıştır.

Makalenin ortaya koyduğu gibi, bu dönemin eserlerinde çatışmalar çoğunlukla iyilikle kötülük, adaletle zulüm, doğrulukla yalan gibi evrensel karşıtlıklar üzerinden kurulmuş; çatışmanın sonunda iyiliğin galip gelmesi küçük okurlar için ahlaki bir eğitim aracı işlevi görmüştür. Aynı zamanda, aile içi anlaş-

mazlıklar, okul yaşamındaki tartışmalar ve çocuklar arası rekabet gibi gündelik hayatın küçük çatışmaları da işlenmiş, böylece çocuk edebiyatı gerçek hayata daha yakın bir nitelik kazanmıştır.

Sonuç olarak, 1970-1980'li yılların Azerbaycan çocuk nesri hem karakter yaratımı hem de çatışmaların kurgulanışı bakımından yeni estetik ufuklar açmış; çocuk edebiyatının yalnızca eğitsel bir araç değil, aynı zamanda sanatsal değeri yüksek bir alan olduğunu kanıtlamıştır. Bugün de çocuk edebiyatında karakter ve çatışma meselelerini ele almak, yalnızca edebî estetik açısından değil, aynı zamanda yeni nesillerin manevi, ahlaki ve kültürel gelişimi bakımından da vazgeçilmez bir görev olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Antsupov, A. ve Şipilov, A. (1999). *Znaçeniye, Predmet i Zadaçi Konfliktologii: Konfliktologiya*. M.: YUNITİ
- Aristoteles. (2001). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Carroll, L. (2021). *Alice Harikalar Diyarında*. İstanbul: Bilgi Yayınevi
- Efendiyev İ. (1955). Bizim Sevincimiz. "Azerbaycan" Dergisi №2
- Elişanoğlu T. (1999). *Azerbaycan'ın Yeni Nesri*. Bakü: AMEA
- Engels, F. (1976). *Edebiyat ve Sanat Üzerine*. In K. Marx & F. Engels, *Seçme yapıtlar*. Cilt 2. İstanbul: Sol Yayınları.
- Gegel (1968). *Estetika*. V 4-x tomax. t. 1. M.: İskusstvo
- Guseynov, A. (2010). *Tolstovstvo. Novaya Filosofskaya Ençiklopediya: v 4 t. M.: Misl*
- Hegel, G. W. F. (1994). *Estetik Dersleri* (N. Turan, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Hüseyin, M. (1958). *Edebiyat ve Sanat Meseleleri*. Bakü: Azərneşr
- Hüseyinoğlu, T. (2000). *Söz- Tarihın Yuvası*. Bakü: Azərneşr
- Hüseyin, M. (1960). Edebiyyatın Halk Hayatıyla İlişisini Sağlam Tutmak. "Edebiyat ve Sanat" Gazetesi, 1960, 10 Aralık
- İbrahimov, M. (1971). Gerçekliğin ve Güzelliğin Yasalarıyla. "Azerbaycan" Dergisi №7
- Lukács, G. (1971). *The Theory Of The Novel* (A. Bostock, Çev.). Cambridge: MIT Press.
- Memmedov, R. (2021). Azerbaycan Çocuk Yazarı Neriman Süleymanov'un Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine. XV. *Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Çevrimiçi Sempozyumu Bildiri Kitabı*
- Memmedov, R. (2021). Azerbaycan Çocuk Edebiyatının Gelişiminde Ali Sametli'nin Rolü. V. *Uluslararası Türkle-rin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Tam Metinleri*
- Mirahmedov, A. (1982). Nesrin Şiiriyeti. "Azerbaycan" Dergisi №4
- Namazov, G. (1976). *Azerbaycan Sovyet Çocuk Edebiyatı Antologiyası (nesr)*. Bakü: Genclik
- Novruzov, T. (2003). *Kadim Dünya Edebiyatı Tarihi*. Bakü: ADPU
- Seferli E., Yusifli H. (1998). *Kadim ve Orta Esrlər Azərbaycan Edebiyatı*. Bakü: Ozan
- Suçkov, B. (1972). *Velikiy Russkiy Pisatel. Dostoyevski: Xudoj-nik Mıslitel Sbornik Statey*. Moskva: Xudojestvennaya Literatura
- Tokareva, C. (1992). *Mifi Narodov Mira. Ençiklopediya V 2-x t./tom II*. Moskva: Sovetskaya Ençiklopediya
- Vehdet, S. (2009). *Nizami'nin Hikmet ve Nasihatleri*. Bakü, Nurlan
- Veliyev, İ. (1998). *İnsan: Hayatta ve Sanatta*. Bakü: Güneş
- Vurğun, S. (1954). Edebiyat Üzerine Konuşma. *Azerbaycan Yazıcılarının II. Kurultayı Materialları*. Bakü: AMEA
- Vurğun, S. (1972). *Eserleri: 6 cildde. III. c.* Bakü: Elm
- Vurğun, S. (1972b). *Eserleri: 6 cildde. V. c.* Bakü: Elm
- Yusifovlu, R. (1985). *Karakter Problemi ve Tipoloji*. Bakü: Elm.
- Yusifovlu, R. (2005). *Edebiyyatşünaslığın esasları*. Bakü: Şir-vanneşr